

Promjene subjekata obveznog odnosa u rimskom pravu i po ZOO-u

Herceg, Nikola

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:709488>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet

Katedra za rimsko pravo

Nikola Herceg

**PROMJENE SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA U
RIMSKOM PRAVU I PO ZOO-u**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, **Nikola Herceg**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Nikola Herceg, v.r.

(potpis studenta)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PROMJENE SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA U RIMSKOM PRAVU	3
2.1. CESIJA (<i>CESSIO</i>)	3
2.1.1. Evolucija cesije kao prijenosa tražbine u rimskom pravu	3
2.1.2. <i>In iure cessio</i>	7
2.1.3. <i>Cessio bonorum</i>	9
2.2. PRIJENOS DUGA (<i>EXPROMISSIO</i>)	11
2.3. NOVACIJA (<i>NOVATIO</i>)	13
2.4. KOMPARATIVNA ANALIZA INSTITUTA CESIJE (<i>CESSIO</i>) I PRIJENOSA DUGA (<i>EXPROMISSIO</i>)	14
2.5. <i>SENATUS CONSULTUM VELLEIANUM</i>	16
3. PROMJENE SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU	17
3.1. PROMJENA SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA OPĆENITO	17
3.2. CESIJA	18
3.2.1. Vrste cesija	19
3.3. SUBROGACIJA	20
3.3.1. Ugovorna i zakonska personalna subrogacija	21
3.4. PROMJENE NA STRANI DUŽNIKA	22
3.4.1. Preuzimanje duga	22
3.4.2. Pristupanje dugu	23
3.4.3. Preuzimanje ispunjenja	24
4. ZAKLJUČAK	26
5. POPIS LITERATURE I IZVORA	28

1. UVOD

Promjene subjekata u obveznim odnosima jedna su od najvažnijih tema obveznog prava, jer omogućuju dinamičnost i fleksibilnost pravnih odnosa. Ove promjene ne samo da omogućuju prilagodbu obveznih odnosa novonastalim situacijama, već osiguravaju pravnu sigurnost i kontinuitet u izvršavanju ugovornih obveza. U povijesti prava, rimsko pravo postavilo je čvrste temelje za regulaciju promjena na strani dužnika i vjerovnika, pri čemu su razvijeni instituti koji i danas čine temelj modernih pravnih sustava.

Rimsko pravo, kao jedan od najsloženijih i najutjecajnijih pravnih sustava u povijesti, razvilo je ključne institute koji su omogućili prijenos prava i obveza bez prekida osnovnog ugovornog odnosa. Ovi instituti, poput *cessio* (prijenosa tražbine) i *expromissio* (prijenosa duga), osigurali su pravnu stabilnost u gospodarstvu rimskog svijeta i postavili temelje za moderno obvezno pravo. *Cessio*, kao instrument koji omogućuje prijenos tražbine na novog vjerovnika bez promjene obveza prema dužniku, bila je jedan od najvažnijih mehanizama u rimskom pravu za prilagodbu vjerovničkih odnosa. *Expromissio*, s druge strane, omogućila je prijenos duga na treću osobu, čime se osiguravala zaštita vjerovnika i održavanje stabilnosti obveznih odnosa.¹ Valja napomenuti kako je jedan od bitnijih pravnih alata za gašenje stare i započinjanje nove obveze koji je ujedno bio i temelj za *cessio* i *expromissio* bila novacija (*novatio*) o kojoj će također biti nešto više riječi u daljnjem tekstu.

Suvremeni pravni sustavi, uključujući pravni sustav Republike Hrvatske, u osnovi su zadržali ove temeljne institute, prilagođavajući ih modernim gospodarskim i pravnim potrebama. Zakon o obveznim odnosima (ZOO) tako predviđa institute poput cesije, preuzimanja duga, subrogacije, pristupanja dugu i preuzimanja ispunjenja.² Ovi instituti omogućuju fleksibilnost obveznih odnosa, a time i olakšavaju gospodarsku aktivnost u slučajevima kada dolazi do promjene subjekata u obveznim odnosima. Na primjer, institut *cessio* omogućuje vjerovniku da prenese svoje pravo na treću osobu bez potrebe za pristankom dužnika, dok *expromissio* omogućuje promjenu dužnika uz pristanak vjerovnika. S druge strane, subrogacija omogućuje prijenos tražbine na treću osobu koja je ispunila obvezu dužnika prema vjerovniku, a preuzimanje ispunjenja omogućuje da treća osoba ispuni dužnikovu obvezu bez prijenosa same obveze.

¹ Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022., str. 277-279.

² Zakon o obveznim odnosima (ZOO), Narodne novine br. 35/2005, 41/2008, čl. 80-103 (dalje: ZOO).

Cilj ovog rada je pružiti detaljnu analizu promjene subjekata u obveznim odnosima kroz prizmu rimskog prava i suvremenog hrvatskog zakonodavstva. Analizirat će se povijesni razvoj ključnih instituta rimskog prava, kao što su *cessio* i *expromissio*, te kako su se ti instituti prilagodili u suvremenom pravu kako bi zadovoljili potrebe današnjih pravnih subjekata i njihovih odnosa. Rimsko pravo pružilo je sofisticirane pravne mehanizme za prijenos prava i obveza, no suvremeni zakonodavci suočeni su s novim izazovima koji proizlaze iz složenijih i dinamičnijih gospodarskih odnosa. U tom kontekstu, posebno će se razmotriti uloga ZOO-a, koji preuzima temeljne rimske institute, ali ih i dodatno razrađuje, stvarajući pravnu sigurnost u današnjem gospodarskom okruženju.

Poseban naglasak bit će stavljen na razlike između instituta *cessio* i *expromissio*, s jedne strane, i preuzimanja ispunjenja, pristupanju dugu i preuzimanja duga, s druge strane. Dok *cessio* i *expromissio* omogućuju prijenos prava ili obveza na treću osobu, preuzimanje ispunjenja ne mijenja osnovni obvezni odnos, već treća osoba izvršava dužnikovu obvezu prema vjerovniku. Ova distinkcija je ključna za razumijevanje suvremenih pravnih odnosa, posebno u kontekstu gospodarskih transakcija gdje je često potrebno prilagoditi pravne obveze novim uvjetima ili subjektima, a da pritom ne dođe do raskida osnovnog ugovornog odnosa.

Kroz detaljnu analizu instituta cesije, ekspromisije, preuzimanja duga, pristupanju dugu i preuzimanja ispunjenja, ovaj rad nastojat će osvijetliti kako su se ovi instituti razvijali kroz povijest, kako funkcioniraju u suvremenom hrvatskom pravu, te koji su ključni pravni učinci njihove primjene u svakodnevnoj praksi. Uz to, rad će istražiti i komparativni aspekt, promatrajući kako se ovi instituti koriste u različitim pravnim sustavima, čime će se dodatno naglasiti njihova univerzalnost i važnost u globalnom pravnom okruženju.

Konačno, rad će ukazati na pravni kontinuitet između rimskog prava i suvremenog hrvatskog zakonodavstva te kako su rimski pravni koncepti integrirani i prilagođeni suvremenim potrebama. Promjene subjekata u obveznim odnosima omogućuju ne samo pravnu fleksibilnost, već i zaštitu interesa svih uključenih strana, što ih čini neizostavnim dijelom modernog pravnog sustava.

2. PROMJENE SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA U RIMSKOM PRAVU

2.1. CESIJA (*CESSIO*)

2.1.1. Evolucija cesije kao prijenosa tražbine u rimskom pravu

Povijesno gledano, u rimskom pravu nije postojao koncept cesije ili prijenosa tražbine u obliku kakav danas poznajemo. Obveza se smatrala osobnim odnosom između vjerovnika (*creditor*) i dužnika (*debitor*), gdje je ta pravna veza bila neraskidiva. U ranom i klasičnom rimskom pravu, jednom uspostavljen obvezni odnos obično bi se okončavao između istih osoba. Individualne ili singularne sukcesije, odnosno prijenosi prava ili obveza između pojedinaca, nisu postojale, ali su univerzalne sukcesije, koje uključuju prijenos cjelokupnih prava ili obveza, bile poznate i primjenjivane.³

U ranom i klasičnom razdoblju rimskog prava, umjesto cesije, stranke su često koristile novaciju (*novatio*). Ovaj proces uključivao je da vjerovnik pozove dužnika i ovlasti ga da preuzme novu obvezu prema drugom vjerovniku. Time bi se, uz prestanak postojeće obveze prema prvotnom vjerovniku, dužnik obvezao ispuniti istu obvezu prema novom vjerovniku, o čemu govori Gaj:

*Gai, Inst. 3,176: Praeterea novatione tollitur obligatio, veluti si quod tu mihi debeas, a Titio dari stipulatus sim; nam interventu novae personae nova nascitur obligatio et prima tollitur translata in posteriorem, adeo ut interdum, licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima novationis iure tollatur, veluti si quod mihi debes, a Titio post mortem eius vel a muliere pupillove sine tutoris auctoritate stipulatus fuero; quo casu rem amitto; nam et prior debitor liberatur, et posterior obligatio nulla est. Non idem iuris est, si a servo stipulatus fuero: nam prior proinde adhuc obligatus tenetur, ac si postea a nullo stipulatus fuisset.*⁴

³ Cvjetko, J., *Ugovor o cesiji (ustupu tražbine) kao pravni institut obveznog prava s posebnim osvrtom na personalnu subrogaciju*, Pravnik, vol. 43, br. 1, 2009., str. 136.

⁴ Romac, A., *Izvori Rimskog Prava*, Informator, Zagreb, 1973., str. 362.

Na taj način, dug bi se prenio (delegirao) na drugu osobu, a stara obveza bi bila ugašena, osiguravajući kontinuitet u ispunjenju obveza, ali prema novom subjektu.⁵ Definicija delegacije može se pronaći u Justinijanovim Digestama:

*D. 46,2,11, pr Ulpianus libro vicensimo septimo ad edictum: Delegere est vice sua alium reum dare creditori vel cui iusserit.*⁶

S vremenom je postignut napredak u vezi s ustupanjem potraživanja, a to se postizalo putem formalnog postupka temeljenog na procesnom zastupanju. U tom postupku, osoba na koju je trebalo prenijeti potraživanje tužila bi dužnika, djelujući kao zastupnik vjerovnika. Koristeći se pretorskom formulom, odnosno tzv. tužbom s promijenjenim subjektima, ishodila bi presudu u svoje ime. Prijašnji vjerovnik davao bi nalog novom vjerovniku, koji je djelovao u vlastitom interesu (*procurator in rem suam*), da tuži dužnika i potražuje dug za sebe.⁷ Ovdje se ne radi o cesiji potraživanja, već o cesiji tužbe, gdje cesionar (zastupnik) mora podnijeti tužbu u ime cedenta (vjerovnika). Ovaj postupak imao je određene nedostatke, jer je vjerovnik sve do početka suđenja (*litis contestatio*) imao pravo opozvati mandat koji je dao cesionaru. Također, mandat bi prestajao smrću bilo vjerovnika bilo cesionara, što je dodatno otežavalo situaciju. Najveća opasnost proizlazila je iz toga što je do samog početka suđenja cedent i dalje bio formalni vjerovnik. To je značilo da je dužnik mogao iskoristiti tu okolnost i platiti dug direktno vjerovniku ili sklopiti dogovor s njim, čime bi *de facto* izigrao cesionara i onemogućio ga u ostvarivanju svojih prava. Na taj način, cesionar je bio u podređenom položaju sve do trenutka kada bi parnica formalno započela, čime se njegova prava nisu mogla u potpunosti osigurati u ranijim fazama postupka.⁸

Kako bi se izbjegli nedostaci mandata i olakšao pravni promet, od kraja 2. stoljeća, u doba vladavine cara Antonina Pija, uvedena je mogućnost da cesionar samostalno tuži dužnika putem tzv. *actio utilis*. Ova tužba omogućavala je novom vjerovniku da izravno tuži dužnika, unatoč tome što nisu bili u ugovornom odnosu. Time se novi vjerovnik, bez potrebe za formalnim angažmanom starog vjerovnika, mogao zaštititi i ostvariti svoja prava. Primjerice, ako bi netko kupio cjelokupnu ostavštinu od nasljednika, ta kupnja uključivala bi i sva potraživanja koja su dio te ostavštine. Korištenjem *actio utilis*, novi vjerovnik mogao je

⁵ Cvjetko, *op. cit.*, u bilj. 3, str. 136.

⁶ Romac, *op. cit.*, u bilj. 4, str. 362.

⁷ Bikić, A., *Položaj cesusa kod cesije*, Društveni ogledi - časopis za pravnu teoriju i praksu, vol. 2, br. 1, 2015., str. 65.

⁸ Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1998., str. 289.

spriječiti treće osobe da naplate potraživanja iz ostavštine, a tužbeni zahtjev mogao se prenijeti i na nasljednike.⁹ Ova inovacija značila je značajan napredak u pravnoj zaštiti vjerovnika, jer je omogućavala učinkovitije provođenje potraživanja i sprječavala manipulacije koje bi mogle nastati tijekom prijenosa prava. Tako je pravni promet postao brži i sigurniji, bez potrebe da se vjerovnik oslanja isključivo na prvotnog vjerovnika u svim fazama postupka.

Nadalje, kako bi se osigurala zaštita cesionara, u postklasičnom razdoblju rimskog prava uveden je institut obavještanja dužnika, poznat kao *denunciatio*.¹⁰ U suštini, nakon što bi dužnik bio obaviješten o izvršenoj cesiji, više nije mogao isplatiti dug prvotnom vjerovniku (cedentu), već bi njegova obveza bila preusmjerena prema novom vjerovniku (cesionaru). Time se sprječavala mogućnost da dužnik izigra cesionara i isplati dug pogrešnoj strani. U Justinijanovom pravu cesija je postala potpuno funkcionalna u praksi, zahvaljujući kombinaciji *actio utilis* i instituta obavještanja (*denunciatio*). Iako teoretski institut cesije još uvijek nije bio do kraja razrađen, ova kombinacija pravnih alata omogućila je da cesija u praksi postane pouzdan način prijenosa potraživanja.¹¹

Obavještanje dužnika činilo je ključan korak u procesu cesije, jer je time dužnik bio formalno vezan uz novog vjerovnika, dok je *actio utilis* dodatno osiguravala cesionaru pravo na samostalno ostvarivanje njegovih potraživanja, bez uplitanja starog vjerovnika. Cesija, kao prijenos potraživanja, predstavlja apstraktan pravni posao. Pravni razlog (*causa*) nije važan za dužnika kojem je potraživanje ustupljeno (*debitor cessus*). Za njega je relevantan samo sam čin cesije i obavijest o ustupljenom potraživanju (*denunciatio*). Pravni razlog važan je isključivo interno, između cedenta i cesionara. Na primjer, ako je motiv cesije bio dar, cedent bi odgovarao samo za *dolus* (prijevaru), a kasnije i za *culpa lata* (grubu nepažnju). U ostalim slučajevima, cedent je odgovoran za *veritet* (postojanje potraživanja), ali ne i za *bonitet* (naplativost potraživanja). Cesionar bi stjecao potraživanje u istom opsegu i s istim pravima koja je imao cedent, dok bi dužnik mogao protiv cesionara isticati sve prigovore koje je imao i protiv cedenta.

U klasičnom razdoblju rimske povijesti nije bila rijetkost da se cesija zloupotrebljava, osobito od strane bogatih na štetu siromašnih. Imućni pojedinci (*potentiores*) često su koristili

⁹ Romac, *op. cit.*, u bilj. 8, str. 290.

¹⁰ Jezično se definira kao obznana, priopćenje, proglas; Anić, V.; Brozović Rončević, D.; Goldstein, I.; Goldstein, S.; Jojić, Lj.; Matasović, R.; Pranjković, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2004., str. 48.

¹¹ Horvat, Petrak, *op. cit.*, u bilj. 1, str. 278.

financijske poteškoće malih vjerovnika (*humiliores*) i otkupljivali njihova potraživanja po znatno nižim cijenama od stvarne vrijednosti, te su u težnji da dođu do tuđih stvari i imovine razne osobe mučili i proganjali ih parnicama. Slične radnje činili su i odvjetnici te drugi službenici, koristeći prednosti slabijeg položaja siromašnijih vjerovnika kako bi profitirali na njihovim potraživanjima, kao što je vidljivo iz Justinijanovog kodeksa:

*CJ. 4, 35, 22, pr-1 Imp. Anastasius A. eustathio pp. (a.506): per diversas interpellationes ad nos factas comperimus quosdam alienis rebus fortunisque inhiantes cessiones aliis competentium actionum in smet exponi properare hocque mododiversas personas litigiorum vexationibus adficere, cum certum sit pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea suppetebant, sua vindicare quam ad alios ea transferre velle. Per hanc itaque legem iubemus in posterum huiusmodi conamen inhiberi (nec enim dubium est redemptores litium alienarum videri eos esse, qui tales cessiones in se confici cupiunt), ita tamen, ut si quis datis pecuniis huiusmodi subierit cessionem, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem et usurarum eius actiones exercere permittatur, licet instrumento cessionis venditionis nomen insertum sit.*¹²

Kako bi spriječio ovakve zloupotrebe, car Anastazije donio je 506. godine propis koji je ograničavao prava cesionara. Prema tom zakonu, cesionar koji je stekao potraživanje putem kupnje mogao je od dužnika zahtijevati samo onoliko koliko je sam platio za potraživanje, a ne cjelokupni iznos duga. Ova odredba bila je jedan od izuzetaka gdje je pravni razlog cesije (uzrok) imao učinak i prema dužniku, što je inače rijetko. Osim toga, bilo je zabranjeno ustupanje potraživanja u vezi s kojim je već započeo sudski spor, čime se sprječavalo daljnje iskorištavanje pravnog sustava na štetu slabijih vjerovnika, te nam i o tome govori Justinijanov kodeks:

*CJ. 8,36,2 Imp. Constantinus A. ad provinciales. (a.331): Lite pendente actiones, quae in iudicium deductae sunt, vel res. Pro quibus actor a reo detentis intendit, in coniunctam personam vel extraneam donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus minime transferri ab eodem actore liceat, tamquam si nihil factum sit, lite nihilo minus peragenda.*¹³

¹² Romac, *op. cit.*, u bilj. 4, str. 362.

¹³ *Ibid.*, str. 364.

Ovim zakonom car je nastojao uvesti pravednost u sustav cesije i zaštititi ranjivije članove društva od nepoštenih praksi bogatijih i moćnijih pojedinaca, što je bio važan korak u osiguravanju jednakosti u pravnom prometu.¹⁴

Justinijan je u svom *Corpus iuris civilis* stvorio potpuno praktično rješenje za cesiju, preuzimajući sve klasične izvore koji su se odnosili na navedene institute, poput *procurator in rem suam*, *actio utilis* i *denuntiatio*. Iako je praksa cesije bila potpuno razvijena, teoretski okvir instituta cesije u potpunosti nije bio izgrađen. Zbog toga su kasniji pravni tumači, glosatori, došli do pogrešnih zaključaka. Oni su smatrali da su različiti oblici prijenosa potraživanja postojali paralelno i da su svi istodobno bili dio rimskog prava. Tvrdili su da, ako bi potraživanja zaista bila prenosiva, ne bi bilo potrebno da *procurator in rem suam* djeluje kao zamjenik starog vjerovnika. Po njihovom mišljenju, institut zastupanja vjerovnika postojao je upravo zato što potraživanje nije moglo izravno prijeći na novog vjerovnika. Ovim su glosatori zanemarili stvarni napredak koji je postignut u praksi rimskog prava, gdje su *actio utilis* i *denuntiatio* omogućili učinkovitu zaštitu novog vjerovnika. Takvo tumačenje vraćalo je pravnu misao korak unazad, prema vremenu kada se smatralo da su potraživanja osobne prirode i neprenosiva, što nije odražavalo stvarnu situaciju u razvijenom rimskom pravu.¹⁵

2.1.2. *In iure cessio*

Rimsko pravo, kao jedan od najutjecajnijih pravnih sustava u povijesti, razvilo je različite sofisticirane mehanizme prijenosa prava i vlasništva. Među tim mehanizmima jedan od ključnih instituta bila je *in iure cessio*. Ovaj formalni postupak prijenosa prava imao je duboke posljedice za pravni promet i pružao temelje za razumijevanje prijenosa prava u širem pravnom kontekstu, uključujući nasljedstvo, stvarno pravo, pa čak i obiteljsko pravo.

Institut *in iure cessio* u rimskom pravu bio je jedan od ključnih načina prijenosa prava i vlasništva, ali je imao mnogo širi značaj od same promjene vlasništva. Gaj u svojim Institucijama¹⁶ opisuje ovaj drevni obred kao akt vindikacije u kojem se dvije strane i predmet

¹⁴ Bikić, *op. cit.*, u bilj. 7, str. 66.

¹⁵ Cvjetko, *op. cit.*, u bilj. 3, str. 138.

¹⁶ Gaius, Inst. 2. 24., *In iure cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi Romani uelut praetorem urbanum [aut praesides prouinciae] is, cui res in iure ceditur, rem tenens ita dicit: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO; deinde postquam hic vindicauerit, praetor interrogat eum, qui cedit, an*

transakcije (ili njegov simbol) pojavljuju pred pretorom. Stjecatelj pred pretorom preuzima predmet i izjavljuje da je on njegov,¹⁷ nakon čega pretor pita drugu stranu ima li namjeru podnijeti protuzahjev. Ako nema protuzahjeva, pretor donosi presudu (*addictio*) i time formalno prenosi vlasništvo na stjecatelja.

Osim što je služio kao formalni način prijenosa vlasništva, *in iure cessio* je imala širi značaj. Koristila se za prijenos nasljednih prava, dodjelu zakonskog tutorstva (*tutela legitima*),¹⁸ te za uspostavljanje ili ukidanje služnosti i plodouživanja. Također je bila ključna u postupku posvajanja, gdje je uspostavljao očinsku vlast novog *pater adoptans* nakon što bi *pater naturalis* izgubio vlast nad djetetom trostrukom simboličkom prodajom. Osim toga, koristila se i u postupku oslobađanja robova putem *manumissio vindicta*,¹⁹ gdje bi se formalno uspostavljala sloboda roba.²⁰

Ono što izdvaja *in iure cessio* od ostalih pravnih instituta u rimskom pravu je njezina snaga da stvori nova prava, ne samo između stranaka, već i prema trećim osobama. Presuda koju bi izrekao pretor imala je obvezujući učinak i prema osobama koje nisu sudjelovale u postupku. Ovaj aspekt je izazvao neslaganja među pravnim teoretičarima, budući da su neki smatrali da *in iure cessio* krši osnovno načelo da presude trebaju utjecati samo na strane u postupku. Zbog toga su neki pravници odbacivali ideju da je *in iure cessio* imala sudski karakter i tvrdili su da njezina učinkovitost dolazi iz volje stranaka, a ne iz intervencije pretora.²¹

Unatoč nesuglasicama, Ludwig Mitteis je naglasio kako je *in iure cessio* bila dostupna upravo za svrhe koje su nadilazile privatnu autonomiju, kao što je promjena statusa pojedinca. Na primjer, u slučaju *manumissio vindicta*, cilj nije bio stjecanje prava od strane onoga tko traži

contra uindicet; quo negante aut tacente tunc ei, qui uindicauerit, eam rem addicit; idque legis actio uocatur. hoc fieri potest etiam in prouinciis apud praesides earum.

¹⁷ Govoreći: „*Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio.*“ ; Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni Zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 241.

¹⁸ Skrbništvo kod kojeg je izbor skrbnika bio određen zakonom (*lex*). Ako oporučitelj nije imenovao skrbnika svom sinu ili potomku koji je bio ispod dobi puberteta (*impubes*) i koji je trebao postati *sui iuris* nakon smrti oporučitelja, najbliži agnati, isti oni koji bi naslijedili *ab intestato*, morali su postati skrbnici spomenutih osoba. Ako takvi rođaci nisu postojali, Zakoni dvanaest ploča su pozivali članove oporučiteljeve gens (*gentiles*) koji su bili najbliži srodnici; Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1953., str. 748.

¹⁹ Oslobađanje roba pred magistratom, izvedeno kroz fiktivni proces u kojem bi treća osoba, uz pristanak robovog gospodara, izjavila da je rob slobodan. Postupak je bio sličan revindikaciji (tužbi za povrat stvari) u postupku *legis actio*. Gospodar se nije protivio takvoj izjavi, te bi magistrat proglasio roba slobodnim. Korištenje štapa (*vindicta*), kojim bi tužitelj dotaknuo roba, objašnjava naziv ove vrste oslobađanja; Berger, *op. cit.*, u bilj. 18, str. 573.

²⁰ Wolff, H. J., *Constitutive Effect of In Iure Cessio*, *Tulane Law Review*, vol. 33, br. 3, 1958-1959., str. 525.

²¹ *Ibid.*, str. 526.

slobodu, već je aktivnost bila usmjerena na uspostavljanje slobode druge osobe.²² Ovaj argument potvrđuje da je presuda pretora bila ključna, a ne dogovor između stranaka. U rimskom pravnom sustavu, *in iure cessio* imala je praktične učinke koji su bili prepoznati i pod *ius civile*. Nakon presude pretora, stečeno pravo postalo bi neosporivo, a stjecatelj bi imao pravo ostvariti svoje novo stečeno pravo prema svima.²³ Usvojeni sin bi, na primjer, postao *filius familias*²⁴ i zakonski nasljednik u novoj obitelji, dok bi sloboda oslobođenog roba postala nepovratna. Ovaj mehanizam osiguravao je pravnu sigurnost i kontinuitet u provođenju prava.

U kasnijim razdobljima, pravnici su se suočili s pitanjem kako je moguće da sudska presuda u *in iure cessio*, koja izgleda kao privatna transakcija, može imati učinak na treće strane. Ovo je dovelo do različitih tumačenja među pravnicima, uključujući rasprave između Labeona i Aristona, koji su preispitali snagu presude pretora i njezinu mogućnost da stvori prava koja nisu bila osporavana u samom postupku.²⁵

Unatoč ovim raspravama, jedno je bilo jasno, *in iure cessio* je osigurala formalnost i legitimitet prijenosa prava putem sudske presude. U tom smislu, omogućila je učinkovitu pravnu zaštitu stjecateljima prava, bilo da se radilo o vlasništvu, nasljedstvu ili oslobađanju robova. Presuda pretora imala je snagu stvoriti nova prava i obveze, ne samo za strane u postupku, već i za širi pravni poredak. Međutim, zbog složenosti i formalnosti postupka, *in iure cessio* je postupno zamijenjena jednostavnijim oblicima prijenosa prava, poput *traditio*,²⁶ koja se temeljila na jednostavnom predavanju stvari.

2.1.3. *Cessio bonorum*

Cessio bonorum razvila se kao pravni institut u trenutku kada je, pretorskim ediktom 118. godine pr. Kr., osim osobne ovrhe uvedena i imovinska ovrha, poznata kao *venditio bonorum*. Ovaj novi oblik ovrhe davao je vjerovnicima mogućnost izbora između dvije opcije, mogli su birati hoće li provesti osobnu ovrhu nad dužnikom ili će tražiti naplatu putem njegove imovine. Prije uvođenja imovinske ovrhe, dužnik je osobno odgovarao za svoje dugove, što je

²² Wolff, *op. cit.*, str., u bilj. 20, str. 527.

²³ *Ibid.*, str. 533.

²⁴ Sin pod očinskom vlašću (*in potestate*) svog oca (*pater familias*) ili pretka po ocu. Potomci (unuci, prauunci) imaju isti pravni status kao i njihov otac (ili djed), koji je pod *patria potestas* glavara obitelji. *Filius familias* nema vlastitu imovinu; sva njegova stečevina postaje vlasništvo njegova oca. Uvođenje posebne imovine sina, *peculium*, donijelo je promjenu u tom pogledu; Berger, *op. cit.* u bilj. 18, str. 472.

²⁵ Wolff, *op. cit.*, str., u bilj. 20, str. 536.

²⁶ Vidi Pugh, G., *Traditio in the Civil Law*, Louisiana Law Review, vol. 22, br. 2, 1962., str. 418-434.

često značilo pritvor ili čak prodaju dužnika preko Tibera, u skladu s tadašnjim običajima. Međutim, s uvođenjem imovinske ovrhe, odgovornost dužnika počinje se vezivati uz njegovu imovinu, a ne uz njegovu osobu. Tako se razvija mogućnost *cessio bonorum*, dobrovoljni prijenos imovine dužnika vjerovnicima, čime se dužnik oslobađa od duga i izbjegava osobnu ovrhu. Na taj način, *cessio bonorum* postaje sredstvo koje dužnicima omogućuje da izbjegnute teže osobne posljedice, dok istovremeno vjerovnici dobivaju sredstva za namirenje svojih potraživanja kroz imovinu dužnika.²⁷

Cessio bonorum pojavljuje se u kontekstu postupka *venditio bonorum*, gdje igra ključnu ulogu kao sredstvo oslobođenja od infamije (gubitka građanske časti i ugleda).²⁸ Ukoliko dužnik, nakon isteka roka od 30 dana, nije proveo postupak *cessio bonorum* ili nije učinkovito branio svoje interese, suočio bi se s posljedicama infamije. To bi značilo da bi u budućnosti bio onemogućen u sudjelovanju u sudskim procesima, osim ako prethodno ne položi jamstvo za ispunjenje presude, poznato kao *cautio iudicatum solvi*, kojim bi vjerovnicima osigurao da će presuda biti izvršena.²⁹

Jedna od glavnih prednosti provođenja *cessio bonorum* bila je ta da je dužniku pružala trajnu zaštitu u obliku *beneficium competentiae*. Ovaj institut davao je dužniku pravo da vjerovnicima isplati samo onaj dio duga koji je realno mogao podmiriti, bez da pritom ugrozi svoj opstanak i osnovne životne uvjete. Time je osigurano da dužniku i njegovoj obitelji ostane dovoljno sredstava za svakodnevni život, čak i nakon prijenosa imovine vjerovnicima.³⁰

Sveukupno, *cessio bonorum*, ako je pravilno provedena, nudila je dužniku niz značajnih pogodnosti. Omogućila mu je ne samo izbjegavanje infamije i time očuvanje građanske časti, nego i osiguranje da će moći nastaviti voditi normalan život bez pretjeranih financijskih opterećenja. Također, dužnik je bio u mogućnosti podmiriti svoje obveze prema vjerovnicima u skladu sa svojim mogućnostima, bez straha da će izgubiti sredstva potrebna za vlastito uzdržavanje i brigu o obitelji. Na taj način, *cessio bonorum* nije bila samo pravni mehanizam

²⁷ Eisner; Horvat, *op. cit.* u bilj. 17, str. 588.

²⁸ Infamija nije bila samo povezana s umanjnjem ugleda osobe među njenim sugrađanima, već je također proizvela određene pravne poteškoće koje su se razlikovale ovisno o osnovama za infamiju. U Justinijanovom pravu različite skupine osoba dodane su onima čija je pravna sposobnost već bila ograničena u ranijem (prvenstveno pretorskom) pravu. Najstarija mjera kojom se osoba smatrala nepoštenom bila je *nota censoria*, što je bila moralna kazna od strane cenzora zbog lošeg ponašanja u političkom ili privatnom životu; Berger, *op. cit.* u bilj. 18, str. 500.

²⁹ Eisner; Horvat, *op. cit.* u bilj. 17, str. 589.

³⁰ *Ibid.*, str. 589.

za otplatu dugova, već i oblik socijalne zaštite za dužnika, štiteći ga od najtežih posljedica financijske nesposobnosti.

2.2. PRIJENOS DUGA (*EXPROMISSIO*)

Rimsko pravo bilo je još strože kada je riječ o prijenosu duga nego o prijenosu potraživanja, što je i razumljivo s obzirom na to da kod cesije položaj dužnika u suštini ostaje nepromijenjen. Osim u slučaju zloupotreba u postklasičnom razdoblju, kao što su cediranje potraživanja od strane osoba nižeg društvenog položaja (*humiliores*) prema onima iz viših slojeva (*honestiores*) ili ustupanje potraživanja koja su već predmet parnice (*res litigiosae*),³¹ prijenos potraživanja obično nije značajno ugrožavao dužnika. Međutim, promjena dužnika mogla je dovesti vjerovnika u znatno nepovoljniji položaj, jer bi mogao umjesto solventnog (platežno sposobnog) dužnika dobiti insolventnog (platežno nesposobnog), čime bi bilo otežano ili čak onemogućeno ispunjenje duga. Usprkos tim rizicima, rimsko pravo je, kao i kod cesije, razvilo nekoliko pravnih mehanizama koji su posredno omogućavali prijenos duga, pružajući određena rješenja za ovu složenu pravnu situaciju.³²

Prvi način na koji se u rimskom pravu mogao promijeniti dužnik bila je tzv. *expromissio*. Ovaj postupak podrazumijevao je da se, uz pristanak vjerovnika, neka druga osoba obveže stipulacijom da će preuzeti i isplatiti dug umjesto postojećeg dužnika. Time je došlo do novacijske stipulacije, budući da je prijašnja obveza prestala, a nova je nastala s drugim pasivnim subjektom, što je ovu promjenu nazivamo pasivnom delegacijom (*delegatio debiti*). Važno je napomenuti da je dotadašnji dužnik bio taj koji je upućivao novog dužnika da preuzme obvezu. Dakle, raniji dužnik više nije bio odgovoran za dug, a obveza se prenosila na novog dužnika, čime je stvoren novi pravni odnos između vjerovnika i novog dužnika.³³ O novacijskoj stipulaciji nam govori Gaj u svojim Institucijama:

Gai, Inst. 2,38-39: Obligationes quoquo modo contractae nihil eorum recipiunt: nam quod mihi ab aliquo debetur, id si velim tibi deberi, nullo eorum modo, quibus res corporales ad alium transferuntur, id efficere possum; sed opus est, ut iubente me tu ab eo stipuleris; quae

³¹ Predmet tekuće parnice nakon *litis contestatio*. Njegova alienacija bila je ništavna, kao i njegova posveta bogu kako bi postao *res sacra*. Tuženik koji je držao stvar bio je zaštićen od bilo kakvog zahtjeva treće osobe putem iznimke (*exceptio rei litigiosae*); Berger, *op. cit.*, u bilj. 18, str. 678.

³² Romac, *op. cit.*, u bilj. 8, str. 290.

³³ Horvat, Petrak, *op. cit.*, u bilj. 1, str. 279.

*res efficit, ut a me liberetur et incipiat tibi teneri. Quae diciturnovatio obligationis. Sine hac vero novatione non poteris tuo nomine agere, sed debes ex persona mea quasi cognitor aut procurator meus experiri.*³⁴

Drugi način na koji je u rimskom pravu bilo moguće promijeniti dužnika bio je sličan postupku kojim se mijenjao vjerovnik, a temeljio se na procesnom zastupanju. U ovom slučaju, dužnik bi odredio osobu koja će preuzeti njegov dug, i ta bi osoba, djelujući kao njegov zastupnik (*cognitor* ili *procurator in rem suam*), sudjelovala u parnici s vjerovnikom. Nakon što bi došlo do formalnog pokretanja parnice (*litiscontestatio*), zbog novacijskog učinka tog postupka, zastupnik bi postao jedini dužnik. Na taj način, iako je izvorni dužnik bio uključen u početnoj fazi, odgovornost za dug u konačnici bi se prenijela na novog subjekta, koji bi preuzeo obvezu ispunjenja duga prema vjerovniku.³⁵

Promjena dužnika u procesu, koja se odvijala putem formula s premještanjem subjekata, mogla je predstavljati rizik za vjerovnika, posebno u pogledu solventnosti novog dužnika. Zbog toga vjerovnik nije bio obvezan upustiti se u parnicu ako mu prijašnji dužnik nije dao odgovarajuću garanciju (*cautio iudicatum solvi*), kojom bi se osiguralo da će stari dužnik, u slučaju da novi dužnik ne ispunji obvezu utvrđenu presudom, preuzeti odgovornost i sam izvršiti dug o čemu je riječ u Justinijanovim Digestama:

*D. 18,4,4 Ulpianus libro trigensimo secundo ad edictum: si nomen sit distractum, Celsus libro nono digestorum scribit locupletem esse debitorem non debere praestare, debitorem autem esse praestare, nisi aliud convenit.*³⁶

Važno je naglasiti da je do trenutka *litiscontestatio*, tj. formalnog pokretanja parnice, odnos između starog i novog dužnika bio isključivo njihova interna stvar, bez prava ili utjecaja vjerovnika na te dogovore. Tek nakon što bi se parnica formalno započela, vjerovnik bi mogao ostvariti svoja prava prema novom dužniku, no do tog trenutka bio je zaštićen samo osiguranjem koje mu je mogao pružiti stari dužnik.³⁷

³⁴ Romac, *op. cit.*, u bilj. 4, str. 360.

³⁵ Horvat, Petrak, *op. cit.*, u bilj. 1, str. 279.

³⁶ Romac, *op. cit.*, u bilj. 4, str. 362.

³⁷ Romac, *op. cit.*, u bilj. 8, str. 291.

Preuzimanje duga treba jasno razlikovati od preuzimanja same radnje ispunjenja obveze. U slučaju preuzimanja ispunjenja, treća osoba se obvezuje dužniku da će, umjesto njega, izvršiti ispunjenje određene obveze. Međutim, ovaj dogovor ostaje isključivo interni odnos između dužnika i treće osobe, te ne utječe na pravni položaj vjerovnika. Vjerovnik nije uključen u taj sporazum niti ima pravo tražiti ispunjenje od te treće osobe. Dakle, u ovom slučaju ne dolazi do prijenosa same obveze na treću osobu, već samo do preuzimanja obveze izvršenja, pri čemu odgovornost prema vjerovniku i dalje ostaje na izvornom dužniku. Ovaj dogovor ne mijenja pravni status ni odgovornost glavnog dužnika u odnosu na vjerovnika, već se odnosi samo na praktično ispunjenje obveze.³⁸

2.3. NOVACIJA (*NOVATIO*)

Sukladno rečenom novacija (*novatio*) se odnosi na mehanizam kojim se stara obveza u cijelosti gasi, a na njezino mjesto stupa nova obveza s izmijenjenim sadržajem ili subjektima. Taj institut je bio ključan u rimskom pravu za prijenos duga ili obveze između različitih subjekata, a obuhvaćao je zamjenu dužnika ili vjerovnika te stvaranje novog obveznog odnosa.

U ranom rimskom pravu, jednom uspostavljen obvezni odnos između vjerovnika (*creditor*) i dužnika (*debitor*) bio je osoban i neraskidiv, a prijenos obveza i tražbina između različitih subjekata bio je ograničen. Kako bi omogućili prijenos duga, koristili su se novacijom, koja je služila kao pravni alat za gašenje stare obveze i stvaranje nove. Novacija je bila poznata i kao *delegatio*,³⁹ a da bi takav postupak imao učinak cesije, stari vjerovnik mora dati dopuštenje svojem dužniku da se obveže drugome na istu činidbu (*delegatio obligandi*), pri čemu nova obveza ima isti sadržaj kao i stara obveza (*idem debitum*), ali sadržava jedan novi element (*novum*) koji je zamjena vjerovnika u obvezi.⁴⁰

U usporedbi s izravnom cesijom prava, ovaj način postupanja imao je tri očigledna nedostatka: budući da se radi o novaciji, nova obveza morala je biti formulirana u obliku *stipulatio*, što nije uvijek bilo praktično; budući da je dužnik morao sudjelovati u novoj *stipulatio*, uspjeh cijele transakcije ovisio je o njegovoj suradnji; te budući da stara obveza

³⁸ *Ibid.*, str. 291.

³⁹ *Ibid.*, str. 289.

⁴⁰ Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Juta, Cape Town, 1990., str. 60.

nije bila prenesena, već ugašena, sva sporedna prava osiguranja koja su možda bila stvorena automatski su prestala važiti i morala su se ponovno uspostaviti.⁴¹

Ovi nedostaci mogli su se izbjeći ako bi (stari) vjerovnik imenovao osobu kojoj je želio prenijeti tražbinu kao njegov *cognitor* ili *procurator in rem suam*, tj. ovlastio bi „cesionara“ da tuži dužnika u svoje ime i zadrži sve što primi. Tako bi „cesionar“ djelovao „*in rem suam*“ u svoju korist. Ova se ovlast često naziva *mandatum ad agendum*.⁴²

Važno je napomenuti da je za novaciju bila potrebna suglasnost svih strana, uključujući vjerovnika, a stara obveza bi bila u potpunosti poništena. Ako nova obveza iz bilo kojeg razloga ne bi bila valjana, vjerovnik bi izgubio pravo na ispunjenje jer bi i stara obveza prestala postojati. Ova karakteristika činila je novaciju rizičnim mehanizmom jer se vjerovnik mogao suočiti s gubitkom prava u slučaju nevaljanosti novog obveznog odnosa. Gaj također spominje rizik da, iako je nova obveza bila nevaljana (primjerice, ako bi se tražbina delegirala osobi bez pravnog kapaciteta, poput žene ili maloljetnika bez tutorove suglasnosti), stara obveza ne bi bila ponovno uspostavljena, čime bi vjerovnik ostao bez mogućnosti naplate.⁴³

U kasnijem razdoblju, rimski pravници razvili su sofisticiranije mehanizme koji su omogućili prijenos potraživanja i obveza bez tolikog rizika, ali novacija je i dalje ostala važan pravni alat u situacijama gdje je bilo potrebno potpuno osloboditi prijašnjeg dužnika ili promijeniti vjerovnika u obveznom odnosu.

2.4. KOMPARATIVNA ANALIZA INSTITUTA CESIJE (*CESSIO*) I PRIJENOSA DUGA (*EXPROMISSIO*)

Cessio i *expromissio* dva su ključna instituta u obveznom pravu koji omogućuju promjene subjekata u obveznim odnosima. Iako oba instituta omogućuju promjene, razlikuju se po prirodi, pravnim učincima i uvjetima za primjenu. Sukladno svemu rečenom o imenovanim institutima, ovom analizom usporediti ću njihove osnovne karakteristike kako bi se naglasile razlike i sličnosti između njih.

⁴¹ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 40, str. 60.

⁴² *Ibid.*, str. 61.

⁴³ Romac, *op. cit.*, u bilj. 4, str. 363.

Cessio, odnosno prijenos tražbine, odnosi se na situaciju u kojoj vjerovnik prenosi svoje pravo potraživanja na treću osobu (cesionara). Bitno je napomenuti da se u cesiji ne mijenja dužnik, on ostaje isti, a promjena se odnosi samo na vjerovnika. Nakon cesije, dužnik je obavezan ispuniti dug novom vjerovniku, ali njegova obveza ostaje ista kao i prije prijenosa tražbine. Proces cesije može se provesti bez pristanka dužnika, iako dužnik mora biti obaviješten o promjeni vjerovnika, čime se sprječava mogućnost zloupotrebe ili ispunjenja duga pogrešnoj strani. Dakle, cesija ne mijenja dužnikovu obvezu već samo osobu kojoj dug mora biti isplaćen.

S druge strane, *expromissio* predstavlja specifičan način preuzimanja duga u kojem dolazi do zamjene dužnika uz pristanak vjerovnika. Novi dužnik preuzima obvezu isplate duga, dok se prvotni dužnik oslobađa svih obveza prema vjerovniku. Ova promjena podrazumijeva novi pravni odnos između vjerovnika i novog dužnika, a stari dužnik više ne sudjeluje u obveznom odnosu. Za razliku od cesije, *expromissio* zahtijeva suglasnost svih uključenih strana, kako vjerovnika, tako i novog dužnika, jer bez pristanka ne može doći do pravovaljanog prijenosa duga.

Jedna od ključnih razlika između ova dva instituta odnosi se na subjekte i njihov položaj. U cesiji promjena se odnosi isključivo na vjerovnika, dok dužnik ostaje isti i nije nužno uključen u postupak. S druge strane, *expromissio* uključuje promjenu dužnika, dok vjerovnik ostaje isti. Dužnik u *expromissio* procesu mora dobiti pristanak vjerovnika da bi se mogao zamijeniti novim dužnikom.

Pravna posljedica cesije je prijenos prava potraživanja na novog vjerovnika, pri čemu dužnik zadržava sva prava i prigovore koje je imao prema starom vjerovniku. To znači da dužnik može prigovarati novom vjerovniku istim argumentima koje bi koristio i prema prvotnom vjerovniku. U *expromissio*, promjena dužnika može značiti promjenu solventnosti (platežne sposobnosti) dužnika, što može utjecati na mogućnost ispunjenja duga. Novi dužnik preuzima potpunu odgovornost za ispunjenje obveze, a prigovori koji su postojali prema starom dužniku ne prenose se na novog dužnika.

Zaključno, cesija i *expromissio* dva su različita pravna instituta s različitim pravnim učincima. Cesija omogućuje prijenos potraživanja bez promjene dužnika, dok *expromissio* omogućuje promjenu dužnika, ali zahtijeva pristanak svih uključenih strana. Iako oba instituta omogućuju fleksibilnost u obveznim odnosima, cesija je fleksibilnija jer ne zahtijeva suglasnost dužnika,

dok *expromissio* pruža veću sigurnost vjerovniku jer uključuje novog dužnika koji preuzima odgovornost za dug.

2.5. *SENATUS CONSULTUM VELLEANUM*

Senatskim mišljenjem *SC Velleaeanum* iz 46. godine ženama je bilo zabranjeno preuzimanje jamstva (kumulativna intercesija) ili uzimanje zajma u ime trećih osoba (tiha, odnosno privativna intercesija). Prije donošenja ovog senatskog mišljenja, ženama je također bila zabranjena intercesija, ali ta zabrana (za vrijeme vladavine Augusta i Klaudija) odnosila se isključivo na jamstvo za muževe, što je bilo u skladu s tadašnjim režimom podijeljene imovine u braku. Prema tadašnjim zakonima, žene nisu mogle preuzeti obveze za treće osobe, ali su mogle podmiriti dug. Iako im nije bilo formalno zabranjeno jamčiti za dugove, preporučeno je da ne preuzimaju takvu odgovornost.⁴⁴

Ako bi žena, unatoč *SC Velleaeanum*, intercedirala za drugu osobu, njezina obveza ne bi automatski bila ništetna (mogla je biti poništena na njezin zahtjev, na temelju privilegija dodijeljenog ovom uredbom, osim u nekoliko slučajeva u kojima je bila lišena tog privilegija. Na primjer, ako je djelovala prijevarno, s namjerom darivanja ili u vlastitu korist),⁴⁵ no u slučaju spora tužitelj bi bio odbijen putem prigovora (*exceptio SC Velleaeani*), koji je pretor izricao po službenoj dužnosti, čime žena nije mogla odustati od tog pravnog sredstva. Justinijan je ublažio zabranu ženske intercesije predviđanjem da će intercesija za treće osobe biti valjana (i dalje je zadržana zabrana intercediranja za muža) ako je pravni posao sklopljen u obliku javne isprave, potpisane od tri svjedoka. *SC Velleaeanum* je bio rezultat uvjerenja da su žene na neki način "slabije" i da određene radnje mogu obavljati samo muškarci, čime su te odgovornosti pripisivane isključivo njima. Kao što je već istaknuto, cilj ove odredbe bio je ograničiti ženino posredovanje. Rimski pravници su ovu odluku Senata smatrali pozitivnom, opisujući je kao „pomoć ženama“, a ne kao nametnuto ograničenje.⁴⁶ U svakom slučaju, navedena ograničenja imala su utjecaja i na problematiku promjene subjekata obveznog odnosa, te se promjenom u pravilu u obvezni odnos nije mogla uključivati ženska osoba.

⁴⁴ Škalic, A.; Vučak, A., *Skrbnništvo u rimskom pravu*, Paragraf, god. 3, br. 1/2019., str. 149.

⁴⁵ Wood Renton, A., "Insanity in Its Relation to Contract." *Cape Law Journal*, vol. 5, no. 3, 1888., str. 120.

⁴⁶ Škalic, Vučak, *op. cit.*, u bilj. 44, str. 149.

3. PROMJENE SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU

3.1. PROMJENA SUBJEKATA OBVEZNOG ODNOSA OPĆENITO

Svaki obveznopравни odnos mora biti jasno definiran kako u subjektivnom tako i u objektivnom smislu. Subjektivna individualizacija odnosa podrazumijeva da su precizno određeni subjekti s aktivne i pasivne strane. To znači da je jasno tko je vjerovnik, a tko dužnik. S druge strane, objektivna određenost odnosa postoji kada je, uz subjekte, i sam objekt odnosa u potpunosti ili barem dovoljno odrediv. Drugim riječima, činidba mora biti precizirana ili barem dovoljno odredljiva kako bi obveznik znao što je točno dužan izvršiti. Dakle, promjene unutar određenog obveznopravnog odnosa mogu se dogoditi kako u vezi sa subjektima, tako i u vezi sa sadržajem obveze.⁴⁷

Prema razumijevanju pravne teorije obveznog prava, koju prihvaćaju i moderna europska zakonodavstva, zamjena subjekata u obveznopravnom odnosu ne mijenja identitet samog odnosa. Nasuprot tome, izmjene u sadržaju obveze mogu dovesti do promjene pravnog identiteta tog odnosa. Drugim riječima, kada se promijeni vjerovnik ili dužnik, sadržaj odnosa ostaje isti, dok promjene u sadržaju, posebno ako se tiču glavne činidbe ili pravne osnove, mogu rezultirati promjenom identiteta obveznopravnog odnosa.⁴⁸

Promjene koje utječu na identitet obveznopravnog odnosa manifestiraju se na dva načina. Prvo, one mogu obuhvatiti glavnu činidbu, tako da prethodna i sadašnja činidba više ne budu iste, što rezultira promjenom identiteta postojećeg odnosa. Osim toga, promjene mogu zahvatiti i sam pravni posao (ugovor) kao temelj tog odnosa. Promjenom pravne osnove dolazi do izmjene *casue* obveznopravnog odnosa, što mijenja i samu svrhu ili gospodarski cilj pravnog posla (ugovora). Prema tome, izmjena glavne činidbe ili pravne osnove dovodi do promjene pravnog identiteta odnosa, dok druge promjene u sadržaju ne diraju njegovu suštinu. U daljnjem tekstu ću razmatrati pitanja promjene subjekata na vjerovničkoj strani u

⁴⁷ Pavlović, M., *Pravni učinci i posljedice promjena vjerovnika u obveznom odnosu*, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/pravni-ucinci-i-posljedice-promjena-vjerovnika-u-obveznom-odnosu>, 30.08.2024., str. 1.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 1

obveznopravnom odnosu, odnosno pravnim učincima i posljedicama koje nastaju iz takvih promjena.⁴⁹

3.2. CESIJA

Cesija je ugovor kojim vjerovnik prenosi svoju otuđivu tražbinu na drugu osobu.⁵⁰ Prijašnji vjerovnik naziva se cedent ili ustupitelj, novi vjerovnik cesionar ili primatelj, a dužnik cesus. Cesija ili ustup tražbine koji se temelji na ugovoru može biti dobrovoljna ili ugovorna. Važno je istaknuti da prijenos tražbine s jednog vjerovnika na drugog može proizaći i iz drugih okolnosti, a u takvim slučajevima, kada se prijenos tražbine odvija po sili zakona, riječ je o zakonskoj cesiji. Cesijski ugovor je konsenzualan i postaje važeći u trenutku kada se cedent i cesionar dogovore, bez potrebe za ikakvom predajom. Iako u cesiji sudjeluju tri osobe, ona predstavlja dvostrani, a ne trostrani pravni posao, što znači da za njegovu punovažnost nije potrebna suglasnost dužnika, ali ga cedent (ili cesionar) mora obavijestiti o ustupanju.⁵¹

„Dužnik je valjano obaviješten o ustupu tražbine ako je ustupitelj o tome obavijestio dužnika preporučenom pošiljkom s povratnicom koja je dostavljena organizacijskom dijelu pravne osobe dužnika čijim je poslovanjem (naručivanjem radova) dužniku nastala obveza koja je prenesena ugovorom o ustupu tražbine.“⁵² Takva obavijest o ustupanju naziva se notifikacijom.⁵³ Od trenutka kada dužnik primi notifikaciju, on može valjano ispuniti obvezu isključivo novom vjerovniku, odnosno cesionaru, ali notifikacija ne utječe na valjanost ugovora što nam govori i sudska praksa: „Na valjanost ugovora o ustupanju ne utječe činjenica što je ustupitelj strana osoba, kao ni činjenica što dužnik nije obaviješten o ustupanju.“⁵⁴ Ako dužnik izvrši obvezu prema prijašnjem vjerovniku nakon ustupanja tražbine, ali prije nego što je primio notifikaciju, oslobađa se obveze samo pod uvjetom da nije bio upoznat s ustupanjem.⁵⁵ U suprotnom, ako je znao za cesiju, obveza neće prestati ispunjenjem prema starom vjerovniku, te će je morati ispuniti i novom vjerovniku, čak i ako

⁴⁹ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 1.

⁵⁰ ZOO, čl. 80., st. 1.

⁵¹ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 2.

⁵² Visoki Trgovački Sud, Pž-7254/15. od 8. 9. 2015., Izbor br. 20/7

⁵³ ZOO, čl. 82., st. 1.

⁵⁴ Visoki Trgovački Sud, Pž-122/95. od 17. 8. 1995., Zbornik 3/29

⁵⁵ Matanovac Vučković, R; Trkanjec, M., *Notifikacija kao element cesije tražbine*, ZPR, vol. 5, br. 2, 2016. str. 167.

formalno nije primio obavijest.⁵⁶ Postoji jedan slučaj u kojem će za valjanost cesije biti potreban pristanak dužnika, a to je kada su vjerovnik i dužnik ugovorili da vjerovnik ne smije prenijeti tražbinu na drugoga bez suglasnosti dužnika. Ako vjerovnik to ipak učini, takva cesija neće imati pravni učinak prema dužniku.⁵⁷

3.2.1. Vrste cesija

Cesija ne postoji sama po sebi, već ima svoju *causa cessionis* (pravnu osnovu). Ta osnova može biti bilo koji naplatni ili besplatni pravni posao koji uređuje odnose između cedenta i cesionara. Uobičajeno je da ugovor o ustupanju tražbine nije vremenski niti formalno odvojen od glavnog pravnog posla, iako to može biti slučaj. Kao što je već naglašeno, ugovor o ustupanju tražbine je po svojoj pravnoj prirodi konsenzualan, te postaje važeći u trenutku kada se postigne suglasnost između starog i novog vjerovnika. U tom trenutku tražbina prelazi u imovinu cesionara bez potrebe za dodatnim pravnim radnjama koje bi utjecale na valjanost ustupanja.⁵⁸

Ugovor o cesiji je i akcesoran jer mu obično prethodi neki drugi pravni posao koji služi kao razlog za ustupanje. Istovremeno, riječ je o apstraktnom pravnom poslu, budući da njegova pravna osnova (temeljni pravni posao) ne mora biti vidljiva izvana. Osim toga, ovaj ugovor je imenovan, dvostranoobavezan i neformalan, jer zakon ne zahtijeva poseban oblik za njegovu valjanost,⁵⁹ pa nije potrebno ispuniti posebne formalne uvjete za izvršenje ustupanja.⁶⁰

U mnogim situacijama, cedent nije obavezan prenijeti svoju tražbinu na treću osobu (novog vjerovnika), ali ipak odlučuje sklopiti ugovor o cesiji s tom osobom jer u tom ugovoru pronalazi svoj gospodarski ili neki drugi interes. Takav prijenos naziva se dobrovoljnom cesijom. Ponekad je vjerovnik dužan prenijeti svoju tražbinu zbog obavezujućih zakonskih odredbi. Na primjer, prema članku 794. stavku 3. ZOO-a, komisionar je dužan prenijeti tražbinu i ostala prava koja je stekao prema trećoj strani s kojom je obavio posao u svoje ime i za račun komitenta, što se tada naziva nužnim ustupanjem. U takvim slučajevima, tražbina ne

⁵⁶ ZOO, čl. 82., st. 2.

⁵⁷ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 2.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 2.

⁵⁹ Idžojtić, I., *Namira bez uporabe novca (Obračunska namira, obračunsko plaćanje)*, FIP, vol. 3, br. 1, 2015., str. 61.

⁶⁰ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 2.

prelazi na treću osobu isključivo zakonom, već temelji se na ugovoru. Slično se postupak primjenjuje i na ugovore o nalogu.⁶¹ Stoga, pravna osnova za cesiju može biti ugovor, zakon, sudska odluka ili oporuka.⁶²

U praksi je najčešća tzv. dobrovoljna cesija, koja se temelji na ugovoru i regulirana je odredbama članka 80. - 89. ZOO-a. Zakonska cesija se događa kada su ispunjeni određeni zakonski uvjeti, dok nužna cesija nastaje kada se ostvare okolnosti predviđene ugovorom. Ključna razlika između zakonske i nužne cesije je u tome što kod zakonske cesije tražbina prelazi na cesionara automatski, bez posebnog akta (*ipso iure*), dok je kod nužne cesije potreban poseban sporazum. Sudska cesija se ostvaruje na temelju sudske odluke, primjerice u postupku ovrhe. Oporukom se tražbina može prenijeti na nasljednika ili treću osobu, pod uvjetom da to prihvate. Međutim, kod univerzalne sukcesije nema cesije, jer nasljednici automatski postaju vjerovnici ili dužnici u trenutku smrti ostavitelja, čime preuzimaju pravni položaj koji je ostavitelj imao za života.⁶³

3.3. SUBROGACIJA

Do promjene vjerovnika u obveznom odnosu može doći i kada treća osoba ispunji tražbinu vjerovnika, čime preuzima njegovu poziciju i prava prema dužniku. Ova promjena poznata je kao personalna subrogacija, za razliku od realne subrogacije, kod koje se mijenja sadržaj obveze, primjerice kada se umjesto dugovane svote novca pruži neka stvar ili obavi određeno djelo. Dakle, personalna subrogacija označava prijenos vjerovnikove tražbine na osobu koja je ispunila obvezu umjesto dužnika, a ta se osoba najčešće naziva ispunitelj ili uplatitelj. Na temelju personalne subrogacije, ispunitelj zamjenjuje vjerovnika u obveznom odnosu, što znači da prethodni vjerovnik u potpunosti napušta taj odnos, a ispunitelj preuzima njegovu ulogu i stupa u isti pravni položaj koji je vjerovnik imao prema dužniku. To podrazumijeva da ispunitelj ne preuzima samo glavnu tražbinu, već i sva sporedna prava koja je vjerovnik imao u odnosu na dužnika.⁶⁴

Da bi došlo do personalne subrogacije, nije dovoljno samo da treća osoba ispunji vjerovnikovu tražbinu, već je potrebno ispuniti i druge zakonske uvjete. Prema ZOO-u, personalna

⁶¹ ZOO, čl. 768.

⁶² Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 3.

⁶³ *Ibid.*, str. 3.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 11.

subrogacija nastaje ako ispunitelj sklopi ugovor s vjerovnikom ili dužnikom⁶⁵ ili ako ispunitelj ima pravni interes u ispunjenju dužnikove obveze.⁶⁶ U tom slučaju dolazi do subrogacije po sili zakona (*ex lege*), čime razlikujemo ugovornu i zakonsku personalnu subrogaciju.⁶⁷

3.3.1. Ugovorna i zakonska personalna subrogacija

Kada treća osoba ispuni tuđu obvezu, ispunitelj može, prije ispunjenja ili prilikom ispunjenja, dogovoriti s vjerovnikom da tražbina, zajedno sa svim ili određenim sporednim pravima, prijeđe na njega.⁶⁸ Ova subrogacija nastaje kada ispunitelj ugovori s vjerovnikom prijenos tražbine i pratećih prava, koja mogu uključivati založno pravo, pravo na kamate, pravo na ugovornu kaznu i slično. Ako ispunitelj prije ili u trenutku ispunjenja ne ugovori prijenos vjerovnikovih prava na sebe, obvezni odnos s ispuniteljem jednostavno prestaje. Vjerovnikova prava mogu prijeći na ispunitelja i temeljem ugovora sklopljenog između dužnika i ispunitelja prije samog ispunjenja.⁶⁹ Važno je naglasiti da, u oba slučaja ugovorne personalne subrogacije, prijenos prava ispunitelja na vjerovnika u ugovorenom opsegu nastupa tek u trenutku ispunjenja obveze, a ne prilikom sklapanja ugovora o subrogaciji.⁷⁰ Za valjanost tog ugovora nije propisan poseban oblik, pa se on može sklopiti i usmeno. Međutim, zbog lakšeg dokazivanja ispuniteljeve legitimacije prema dužniku, preporučuje se pisani oblik ugovora. Kada se ugovor o subrogaciji sklapa s vjerovnikom, nije potrebna suglasnost niti obavijest dužnika. U slučaju subrogacije, vjerovnik je dužan ispunitelju predati sva sredstva koja služe za dokazivanje ili osiguranje tražbine. Pri tome, strogo osobna ili neprenosiva prava, zbog svoje prirode, ne mogu biti predmet subrogacije.⁷¹

Zakonska personalna subrogacija nastaje kada dužnikovu obvezu ispuni osoba koja ima pravni interes u tom ispunjenju, primjerice jamac, vlasnik založene stvari ili osoba protiv koje je pokrenuta paulijanska tužba. Te osobe imaju pravni interes da obveza bude ispunjena, pa je vjerovnik dužan prihvatiti ispunjenje od njih, čak i ako se dužnik tome protivi. Karakteristično

⁶⁵ ZOO, čl. 90.

⁶⁶ ZOO, čl. 91.

⁶⁷ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 11.

⁶⁸ ZOO, čl. 90., st. 1.

⁶⁹ ZOO, čl. 90., st. 2.

⁷⁰ Nižić-Peroš, J., *Personalna subrogacija u odnosu prema pravu regresa osiguratelja i ustupanju tražbine – cesiji*, *Oeconomica Jadertina*, vol. 1, br. 1, 2021., str. 4.

⁷¹ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 11.

za zakonsku subrogaciju je to da tražbina, zajedno sa svim sporednim pravima, prelazi na ispunitelja po sili zakona, i to u trenutku ispunjenja.⁷²

3.4. PROMJENE NA STRANI DUŽNIKA

3.4.1. Preuzimanje duga

Dug se preuzima ugovorom između dužnika i trećega, uz vjerovnikov pristanak.⁷³ Tim ugovorom dolazi do promjene dužnika. Stari dužnik potpuno ispada iz obveznog odnosa, a na njegovo mjesto dolazi novi dužnik. Po tom se ugovoru treći obvezuje da će potpuno preuzeti na sebe dužnikov dug. Budući da vjerovniku nije svejedno tko mu je dužnik i kako bi, s druge strane, takav ugovor značio raspolaganje vjerovnikovim pravima (čime dužnik ne može raspolagati), za valjanost takvog ugovora potreban je i vjerovnikov pristanak. Ako vjerovnik ne pristane, ugovor između preuzimatelja i dužnika ima učinak ugovora o preuzimanju ispunjenja.⁷⁴

No, ako je vjerovnik pristao na preuzimanje duga, ali nije znao ni morao znati da je u vrijeme njegova pristanka preuzimatelj bio prezadužen, prijašnji dužnik ostaje u obvezi, a ugovor o preuzimanju duga ima učinak ugovora o pristupanju dugu. Objekt takvog ugovora ne može biti strogo osobna dužnikova činidba, jer bi se u takvom slučaju promijenila ne samo osoba dužnika nego i sam identitet obveznog odnosa. Treći, odnosno preuzimatelj duga, može isticati vjerovniku sve prigovore koji proistječu iz pravnog odnosa između prijašnjeg dužnika i vjerovnika, iz kojeg je nastao preuzeti dug.⁷⁵

Što se tiče sporednih prava koja idu uz tražbinu, npr. kamate, ona ostaju i dalje. Vjerovnik doduše mora biti oprezan, jer ako se posebno ne ugovori, preuzimatelj ne odgovara za kamate koje su dospjele do preuzimanja, a nisu bile naplaćene.⁷⁶

⁷² Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 12.

⁷³ ZOO, čl. 96., st. 1.

⁷⁴ Vedriš, M.; Klarić, P., *Gradansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 452

⁷⁵ *Ibid.*, str. 452.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 452.

3.4.2. Pristupanje dugu

Ugovor o pristupanju dugu je sporazum između vjerovnika i treće osobe, u kojem se treća osoba obvezuje vjerovniku da će ispuniti njegovu tražbinu prema dužniku.⁷⁷ Iz navedenog proizlazi da se na sklapanje ugovora o pristupanju duga i preuzimanju duga primjenjuju opće odredbe ZOO-a o sklapanju ugovora. Zakonom nije propisana obveza da takvi ugovori budu sklopljeni u posebnom obliku, odnosno nije propisano da je za njihovu valjanost potrebno da potpiše ugovornih strana ovjeri javni bilježnik.⁷⁸ Također je propisano da treća osoba time preuzima obvezu uz postojećeg dužnika. Ugovorom o pristupanju dugu ne dolazi do zamjene dužnika, već se treća osoba pridružuje postojećem dužniku u pravnom odnosu prema vjerovniku. Zakon to formulira tako da treća osoba "stupa u obvezu pored dužnika", što implicira da dužnik i dalje ostaje odgovoran za obvezu. Treća osoba tako ulazi u obveznopravni odnos s vjerovnikom, dok dužnik nije stranka tog ugovora. Pristanak dužnika nije potreban za stvaranje ovog odnosa s vjerovnikom, a dužnik ostaje odgovoran za ispunjenje obveze.⁷⁹ Također nam sudska praksa govori kako se ugovor o pristupanju duga može sklopiti i konkludentnom radnjom: „U ponovljenom postupku će prvostupanjski sud ispitati da li su stranke zaključile ugovor o pristupanju dugu pri čemu valja imati u vidu da se takav ugovor može sklopiti i konkludentnim radnjama, te će tek potom donijeti novu zakonitu odluku.“⁸⁰

Ugovorom o pristupanju dugu, vjerovnik stječe pravo zahtijevati ispunjenje obveze od svog izvornog dužnika ili od treće osobe s kojom je sklopljen ugovor o pristupanju dugu. Ne samo da pristanak dužnika nije potreban za sklapanje takvog ugovora, već dužnik ne može spriječiti treću osobu da ispuni obvezu ako je ona dospjela. Time se znatno poboljšava položaj vjerovnika, jer sada ima dva dužnika, koji su u tom slučaju smatrani sudužnicima.⁸¹

Također, ovdje se ne radi ni o jamstvu, jer se kod jamstva vjerovnik namiruje od jamca tek onda kad se nije uspio namiriti od glavnog dužnika, to jest kod jamstva imamo supsidijarnost, a kod pristupanja dugu nemamo.⁸² Također nisu u odnosu solidarnosti (kad govorimo o

⁷⁷ ZOO, čl. 101.

⁷⁸ Trgovački sud u Pazinu P-1041/2015-18 od 25. studenog 2016.

⁷⁹ Zebec, S. (2018). *Pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja – pogled na aktualno zakonodavstvo, judikaturu te neka komparativna uređenja*. Zbornik Veleučilišta u Rijeci, 1-2, str. 76.

⁸⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 2035/2001-2 od 21. siječnja 2004.

⁸¹ Vedriš, Klarić, *op. cit.*, u bilj. 74, str. 452.

⁸² Čuveljak, J., *Pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja*, Informator, br. 5501, 25.11. 2006., str. 7.

općem uređenju pristupanja dugu bez preuzimanja neke imovinske cjeline).⁸³ No, moglo bi se postaviti pitanje kakva je razlika između onoga koji se obvezao kao „jamac i platac“ i onog koji je ugovorom s vjerovnikom preuzeo obvezu da plati tuđi dug, jer ni u prvom ni u drugom slučaju nema supsidijarnosti. Ipak postoji golema pravna razlika. Naime, ako „jamac i platac“ plati dug, on se regresira od glavnog dužnika s naslova zakonske subrogacije. Naime čim jamac plati dug tada po samom zakonu prelaze na njega vjerovnička prava. Nasuprot tome, u našem slučaju treći se namiruje s naslova ugovorne personalne subrogacije.⁸⁴

3.4.3. Preuzimanje ispunjenja

Preuzimanje ispunjenja jedan je od oblika promjene subjekta na strani dužnika kojim je određeno da se ispunjenje preuzima ugovorom između dužnika i trećeg kojim se treći obvezuje ispuniti obvezu dužnika prema njegovu vjerovniku.⁸⁵ Ako preuzimatelj ispunjenja ne ispuni obvezu prema vjerovniku u dogovorenom roku, a vjerovnik zatraži ispunjenje od dužnika, preuzimatelj odgovara dužniku.⁸⁶ Osnova instituta preuzimanja ispunjenja leži u ugovoru između dužnika i treće strane. Uočava se sličnost s institutom preuzimanja duga, jer se ugovor također sklapa između dužnika i treće strane. Ipak, razlika je u tome što kod preuzimanja duga vjerovnik mora dati pristanak koji ima konstitutivnu ulogu.⁸⁷ U tom smislu u teoriji je prisutno i mišljenje da je ugovor o preuzimanju duga trostrani ugovor, zbog pristanka vjerovnika koji je uvjet njegove valjanosti.⁸⁸

Kod preuzimanja ispunjenja, preuzimatelj ulazi u obvezni odnos isključivo prema dužniku. To je jasno jer vjerovnik nema pravo tražiti od dužnika da treća strana podmiri dug, budući da dužnik ostaje obvezan prema vjerovniku, a dužnikovi odnosi s trećom stranom nisu od značaja za vjerovnika. Pravne posljedice ugovora o preuzimanju ispunjenja odnose se samo na dužnika i preuzimatelja, te ne mijenjaju obvezni odnos između dužnika i vjerovnika u vezi glavnog ugovora.⁸⁹

⁸³ V. Eraković, A., *Preuzimanje duga, pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja*, Pravo i porezi, br. 6/10., lipanj 2010., str. 20.

⁸⁴ Vedriš, Klarić, *op. cit.*, u bilj. 74, str. 453.

⁸⁵ ZOO, čl. 103., st. 1.

⁸⁶ ZOO, čl. 103., st. 2.

⁸⁷ Zebec, *op. cit.*, u bilj. 79, str. 85.

⁸⁸ Terek, V.; Volar, V., *Neki slučajevi promjena u obveznim odnosima*, Računovodstvo i financije, br. 6/27/13, 2013., str. 133.

⁸⁹ Zebec, *op. cit.*, u bilj. 79, str. 85.

Ugovor o preuzimanju ispunjenja često se koristi u praksi, posebno u situacijama kada dužnik sklopi ugovor sa svojim poduzećem, kojim se ono obvezuje putem svoje blagajne isplaćivati banci ili trgovačkom društvu dug svog zaposlenika, temeljem zajma ili ugovora o prodaji, najčešće kada se taj dug otplaćuje u ratama.⁹⁰

⁹⁰ Zebec, *op. cit.*, u bilj. 79, str. 85.

4. ZAKLJUČAK

Promjene subjekata u obveznopравnim odnosima, kako u rimskom pravu tako i u suvremenom hrvatskom zakonodavstvu, predstavljaju ključan pravni mehanizam za prilagodbu i fleksibilnost u pravnim i gospodarskim odnosima. Kroz analizu instituta kao što su *cessio*, *expromissio*, preuzimanje duga, preuzimanje ispunjenja i pristupanje dugu, uočili smo kako se ova područja prava razvijaju, primjenjuju i osiguravaju pravnu stabilnost.

Rimsko pravo, iako davno formirano, postavilo je čvrste temelje za razumijevanje promjena subjekata u obveznim odnosima. *Cessio*, kao prijenos tražbine, te *expromissio*, kao preuzimanje duga, omogućili su prilagodbu pravnih odnosa u dinamičnom gospodarskom okruženju starog Rima. Ti su instituti evoluirali kroz povijest i uspjeli se prilagoditi modernim pravnim sustavima, kao što je Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske. Suvremeni ZOO zadržava temeljne postulate rimskog prava, no kroz razne dodatne mehanizme prilagodio ih je potrebama današnjih pravnih subjekata.

Institut cesije omogućuje prijenos prava između vjerovnika bez promjene samog dužničkog odnosa, čime se osigurava kontinuitet ugovora. *Expromissio*, s druge strane, donosi potpunu promjenu dužnika, uz pristanak vjerovnika, čime se stvara novi obvezni odnos, ali bez utjecaja na glavnu tražbinu. Ovi instituti uvelike olakšavaju poslovanje i omogućuju fleksibilnost u izvršavanju obveza, bilo da se radi o prijenosu tražbine ili duga.

U praktičnom smislu, instituti preuzimanja duga i ispunjenja imaju posebno važnu ulogu u današnjem poslovanju. Preuzimanje duga omogućuje promjenu dužnika uz pristanak vjerovnika, dok preuzimanje ispunjenja omogućuje trećoj strani da ispuni obveze u ime dužnika, ali bez prijenosa odgovornosti na nju. Ovi instituti pružaju sigurnost i vjerovniku i dužniku, ali i dodatnu fleksibilnost u ispunjenju ugovornih obveza.

Komparativnom analizom rimskog prava i suvremenog hrvatskog prava jasno je da postoji kontinuitet u pravnim rješenjima koja omogućuju prilagodbu obveznopравnih odnosa promjenjivim okolnostima. Rimski pravni koncepti, iako su se prilagodili kroz vrijeme, ostali su temeljni za osiguranje pravne sigurnosti i zaštite prava subjekata u obveznopравnim odnosima.

Zaključno, putem ovog rada vidimo kako su promjene subjekata u obveznim odnosima ključne za omogućavanje pravne fleksibilnosti i prilagodljivosti u svakodnevnom poslovanju. Bilo da je riječ o prijenosu tražbine, preuzimanju duga ili preuzimanju ispunjenja, ovi pravni instituti osiguravaju pravnu sigurnost i kontinuitet, te su i dalje relevantni u suvremenom pravnom poretku.

5. POPIS LITERATURE I IZVORA

Literatura:

1. Anić, V.; Brozović Rončević, D.; Goldstein, I.; Goldstein, S.; Jojić, Lj.; Matasović, R.; Pranjković, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2004.
2. Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1953.
3. Bikić, A., *Položaj cesusa kod cesije*, Društveni ogledi - časopis za pravnu teoriju i praksu, vol. 2, br. 1, 2015.
4. Cvjetko, J., *Ugovor o cesiji (ustupu tražbine) kao pravni institut obveznog prava s posebnim osvrtom na personalnu subrogaciju*, Pravnik, vol. 43, br. 1, 2009.
5. Čuveljak, J., *Pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja*, Informator, br. 5501, 25.11. 2006.
6. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni Zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
7. Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
8. Idžojić, I., *Namira bez uporabe novca (Obračunska namira, obračunsko plaćanje)*, FIP, vol. 3, br. 1, 2015.
9. Matanovac Vučković, R.; Trkanjec, M., *Notifikacija kao element cesije tražbine*, ZPR, vol. 5, br. 2, 2016.
10. Nižić-Peroš, J., *Personalna subrogacija u odnosu prema pravu regresa osiguratelja i ustupanju tražbine – cesiji*, Oeconomica Jadertina, vol. 1, br. 1, 2021.
11. Pavlović, M., *Pravni učinci i posljedice promjena vjerovnika u obveznom odnosu*, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/pravni-ucinci-i-posljedice-promjena-vjerovnika-u-obveznom-odnosu>, 30.08.2024.
12. Pugh, G., *Traditio in the Civil Law*, Louisiana Law Review, vol. 22, br. 2, 1962.
13. Renton, A. Wood. "Insanity in Its Relation to Contract." *Cape Law Journal*, vol. 5, no. 3, 1888.
14. Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1998.
15. Škalic, A.; Vučak, A., *Skrbnništvo u rimskom pravu*, Paragraf, god. 3, br. 1/2019.
16. V. Eraković, A., *Preuzimanje duga, pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja*, Pravo i porezi, br. 6/10., lipanj 2010.

17. V. Terek, D., Volar, V., *Neki slučajevi promjena u obveznim odnosima*, Računovodstvo i financije, 6/27/13, 2013.
18. Vedriš, M.; Klarić, P., *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2014
19. Wolff, H. J., *Constitutive Effect of In Iure Cessio*, Tulane Law Review, vol. 33, br. 3, 1958-1959.
20. Zebec, S., *Pristupanje dugu i preuzimanje ispunjenja – pogled na aktualno zakonodavstvo, judikaturu te neka komparativna uređenja*, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, 1-2, 2018.
21. Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Juta, Cape Town, 1990.

Izvori:

1. Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973.
2. Trgovački sud u Pazinu P-1041/2015-18 od 25. studenog 2016.
3. Visoki Trgovački Sud, Pž-122/95. od 17. 8. 1995., Zbornik 3/29.
4. Visoki Trgovački Sud, Pž-7254/15. od 8. 9. 2015., Izbor br. 20/7.
5. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 2035/2001-2 od 21. siječnja 2004.
6. Zakon o obveznim odnosima (ZOO), Narodne novine br. 35/2005, 41/2008.

